

УДК [371.64+371.65/004.358]

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v049.2024.10>**Л. А. Карпець**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4263-7806>*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури***Ю. М. Коваленко**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5736-4249>*доктор філософії, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури***В. С. Приходько**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3828-9121>*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури*

СВІТ ВІРТУАЛЬНИХ БІБЛОТЕК І МУЗЕЇВ ЯК МОДИФІКАЦІЯ ЧАСОПРОСТОРУ ОСВІТИ В ЕПОХУ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Сучасне суспільство демонструє освітню реальність, яка зазнає суттєвих змін під впливом розвитку високих технологій, розширюється життєвий інформаційний простір завдяки новим потокам інформації. Організація часопростору все більше залежить від параметрів техніки, швидкості її роботи й вартості використання. Часопростір зазнає змін під впливом комп'ютерної революції, появи мережних, інформаційно-комунікативних, гуманітарних технологій тощо. Комунікативні технології дали можливість вести ті чи ті справи, а також і освітні, незалежно від часу та географічного розташування. Саме з цих позицій варто аналізувати множинність соціокультурних просторів освітньої реальності. Формування освітньої реальності інформаційного суспільства характеризується широкими опціями пропозицій у стратегії піклування про себе як людину освічену, долучаючись до різних джерел інформації: від електронної книги до інтернет-ресурсів. Сучасні технологічні ресурси трансформують освітній простір бібліотеки, музею, які перетворюються в інформаційні, мультимедіа центри, інтелект-центри тощо.

Аналіз джерел і публікацій. У сучасному світі проблеми, пов'язані із входженням суспільства в нову стадію цивілізаційного розвитку, розглядаються на різних рівнях філософської рефлексії. Сьогодні увага дослідників спрямована на розробку понять інформаційного простору, основою якого є процеси інтенсифікації обміну інформацією у суспільстві інформування інформаційно-комунікативної інфраструктури. Процеси трансформації охоплюють і видозмінюють майже

всі сфери життєдіяльності людини та суспільства, і, як бачиться, також і освітній простір інформаційного суспільства. Феномен простору різновидів книжкової культури поступово вплітається в реальність повсякденного життя особистості, трансформується на соціальному, економічному, політичному та ідеологічному рівнях базового компоненту життєвого простору, часто відтворюючи їх у кіберпросторі, формуючи віртуальний простір соціуму й особистості. До питання освітнього простору в українській філософській думці звертаються такі відомі фахівці як В. Андрущенко, М. Журба, В. Ісаєва, В. Князев, В. Кремень, В. Лях, О. Марченко, В. Рижко, Т. Ящук, М. Яковенко та інші. Аналіз їхніх публікацій дозволяє констатувати, що автори зосереджують увагу на буттєвості освітньої реальності в інформаційному просторі.

Мета статті полягає у здійсненні філософсько-освітнього аналізу освітньої реальності при впровадженні високих технологій і зміні часопростору освіти у форматі віртуальних бібліотек, музеїв та проаналізувати їх евристичний потенціал і мультиперспективний розвиток з можливістю залучення технологій штучного інтелекту в освітній процес. Досягнення поставленої мети реалізується через виявлення евристичного потенціалу й можливостей мультиперспективного розвитку в частині епістемологічних, концептуальних та методологічних аспектів щодо залучення високих технологій у світ бібліотеки, книги, музею і відповідно створення креативного контенту.

Виклад основного матеріалу досліджень. Мережєвий простір як одне з досягнень високих тех-

нологій суттєво змінив життя і діяльність сучасної людини. Ера інтернет комунікації спонукала кардинально замінити усталені знаннево-трансляційні, знаннево-сциєнтичні концепції на особистісно-діяльнісну, корегувальну методологію мислення, яке виникло у зв'язку з формуванням постнекласичної картини світу. Високий рівень комунікативних зв'язків як усередині комунікативних страт, так і між різними культурними стратами актуалізує формування професійної компетенції, толерантності і міжкультурної освіченості, що викликано полілогічним, полікультурним принципом відбору змісту і способу освіти. Зміна часопростору людського буття стала результатом стрімкого розвитку комп'ютерних технологій. Глобалізація зруйнувала часовий та географічний зв'язок у їх класичному виразі, старі просторово-часові обмеження збагатилися новою «соціально-технічною стратифікацією людства. У такому контексті слушною є думка О. Бобловського, що часопростір – концепт, який відображає асоціації історичного часу з певною системою виробництва, соціального ладу. «На рівні сприйняття «часопростір» може бути поданий як символічний ряд, що утворює образ якогось історичного періоду, наприклад, «вікторіанська Англія» чи «епоха буржуазних революцій», або більш складні конструкції – «індустріальне суспільство» чи «інформаційне суспільство». Концепт «часопростору» передбачає одночасне накладання просторових і часових характеристик на об'єкт аналізу. Ця темпоральність приєднана до географічного місця соціальної верстви» [1, с. 50]. Часопростір розглядається як феномен одночасної присутності і взаємодії різних суб'єктів суспільства, що знаходяться на різних етапах розвитку.

Процеси трансформації охоплюють і видозмінюють майже всі сфери життєдіяльності людини та суспільства, а також і освітній простір інформаційного суспільства. З розвитком інформаційних технологій відходить у минуле «Культура Книги» і взагалі друковане слово. Із головного носія інформації, зокрема й духовного, друковане слово поступово перетворилося в додатковий засіб для більш ємних і конгруентних сучасній людині інформаційних структур – перш за все, електронних аудіовізуальних. Інтернет-технології та новітні мережі передачі інформації значно трансформують інформаційне поле. С.Клепко зазначає, що «сьогодні текстовий підручник вже не є «слоном» навчального книговидавання. Його «слоном», тобто основною одиницею системи навчального книговидавання, є електронний підручник <...>А традиційна паперова книжка, підручник – це усього-на-всього паперовий файл «Прочитай мене» [7, с. 226].

У контексті інформаційного суспільства доцільно розглянути еволюцію освітнього про-

стору з позиції комунікативного підходу через взаємозв'язок з соціальним і життєвим простором. Простір сучасної книжкової культури характеризується через процеси глобалізації, віртуалізації освітнього простору, формування гіпертекстуальної реальності, яка частково звільняє індивіда від влади друкованого тексту [5, с. 246–248]. Не можливо не визнати, що з появою нових інформаційних технологій книга трансформується, змінюється, набуває електронної форми, залишаючись по суті тим же носієм знання, «у різні часи ми спробували книжки з диму, каменю, землі, листя, очерету, шовку, шкіри, ганчірок, дерев, а тепер ще й зі світла – комп'ютери та електронні книжки» [2, с. 250]. Р. Шартъє наголошує, що на початку ХХІ ст. суперечності між друкованою книгою та інформаційними технологіями вже немає. Він зазначає, що виник екран нового типу і на відміну від кіно і телебачення, є носієм текстів, але й не тільки текстів, але і текстів також. Якщо раніше книга, письмовий текст, читання протистояли екрану і зображенню, то тепер склалася нова ситуація: у писемної культури з'явився новий носій, а у книги – нова форма [10, с. 52].

Висунення технологій як основної детермінанти, чинника розвитку суспільства характерна для освітньої реальності. Під впливом різноманітних технологій відбувається її технологізація. Це принципово нова ситуація. З'являється ідея освітньої реальності в контексті технологічної культури. У філософських працях технологічна культура трактується насамперед як дистанційна культура. Форми життя стають формами життя-на-відстані. Позбавляючись своїх технологічних «доповнень», технологічна культура долає час і простір та дистанцію і створює її поблизу. Освітня реальність сучасної людини завдяки інформаційним технологіям постійно розширюється. Особливістю нинішньої епохи є кардинальні зміни в ментальній і технологічній сферах, пов'язані з процесом глобалізації і формуванням нової культурної парадигми та наслідками технологічного прориву у сфері комунікації. Одним із прикладів впливу технологій є бібліотека. Соціокультурні трансформації настільки рішуче впливають на бібліотеку, що змінюють не лише всю систему бібліотечної праці і бібліотечних ресурсів, але і вперше ставлять питання про «межі» бібліотечного простору і самих основ існування традиційних бібліотек та їхніх функцій у освітній реальності. Інформаційне суспільство спонукає до пошуку нових моделей бібліотечного розвитку, які забезпечують життєдіяльність бібліотек, як необхідного суспільству соціокультурного інституту в контексті побудови відкритого суспільства знань. Саме сьогодення спонукає до виникнення електронних бібліотек, система яких дозволяє зберігати й використовувати різноманітні колек-

ції електронних документів завдяки глобальним мережам передачі даних у зручному для користувача вигляді. Традиційні ж бібліотеки з паперовими документами можуть з часом зникнути, людство змушене буде відмовитися від паперового носія, бо наразі більшість наукових та національних бібліотек України надають користувачам такі електронні послуги, як віртуальна довідка, електронна доставка документів (ЕДД), фахове дистанційне консультування тощо. Це природний процес заміни одних речей іншими, як, наприклад, зникли з нашого побуту грамплатівки, ставши ретро елементом музичного мистецтва, замінені іншими носіями музичних записів. Бібліотеки майбутнього переважно будуть електронними, оскільки створення, зберігання та використання електронних текстів на багато дешевше й зручніше, ніж те, що друкується на папері [6, с. 387]. Більшість електронних бібліотек виникає на основі традиційних з відповідним переведенням їх у електронний формат та організації дистанційного доступу до них.

Функції інтегрованого спілкування та отримання інформації про бібліотечні ресурси надає віртуальна бібліотека, яка забезпечує організацію за допомогою засобів навігації та пошуку сховищ різноманітних електронних документів. Віртуальні бібліотеки можуть бути універсальною спрямованістю або містити видання з певної тематики.

Наразі створюють концепцію та складники моделі бібліотеки наступного покоління – Бібліотеки 4.0 із залученням передових інтернет-технологій, які можуть використовуватися для впровадження інноваційних бібліотечних послуг і сервісів, скерованих на задоволення потреб користувачів з урахуванням особливостей інформаційної взаємодії в суспільстві. Упровадження моделі Бібліотеки 4.0 призведе до зміни структури інформаційних потреб користувачів, трансформації фізичного простору бібліотек, переосмислення моделей організації та фінансування інформаційної галузі загалом. Побудова цілісної концепції Бібліотеки 4.0 базується на використанні окремих трендів американського Center for the Future of Libraries. Нині базову основу концепції Бібліотеки 4.0 становлять високі технології, з якими користувачі можуть ефективно взаємодіяти в повсякденній професійній та особистій діяльності. Прогнозується, що основу Бібліотеки 4.0 творитимуть читач, бібліотекар та технології штучного інтелекту (ТШІ) [8, с. 10]. Хоча стосовно штучного інтелекту, то потрібно пам'ятати про етичні виклики його застосування в освітньому часопросторі. Результати аналізу показали, що 1499 із 170,262 статей були ідентифіковані як такі, що описують ТШІ в бібліотеках через етичні та справедливі методології, з перспективою розширення можливостей користувачів бібліотек.

Майбутні дослідження можуть зосередитися на інших професійних термінах, таких як Надійний ШІ, Справедливість у ШІ, Пояснюваний ШІ та Людина в контурі, і на тому, як це може вплинути на бібліотеки та інші професійні галузі [9]. Ф. Уебстер досить яскраво зазначив цю нову ситуацію: подорожі для роботи в бібліотеці чи здійснення контролю за роботою філії Європейської компанії на Далекому Сході, замінені комп'ютерним зв'язком. Варто зазначити, що такі технологічні зміни створили умови для суттєвої трансформації соціального устрою і широких революційних змін глобального масштабу [11].

Сучасні технології також змінюють і розширюють доступ до світових музеїв, забезпечують «занурення» відвідувача в ідею виставки, пояснюють концепцію експозиції, сприяють знайомству відвідувача не лише із колекціями одного музейного закладу, а й з матеріалами, що зберігаються в інших музеях [4].

Завантажені мобільні додатки (наприклад, *iZi.Travel*) на смартфон дають можливість подорожувати музеями України та світу. Наприклад, *Guides4Arts* – путівник музеями, який надає безкоштовних аудіогідів та доступ до візуальних колекцій, допомагає відшукати музеї поблизу місцезнаходження особи, яка планує там побувати, підказує посилання на сторінки музеїв та розклади їх роботи. Мультимедіа технології, які ще кілька років тому використовувалися лише на тимчасових виставках, сьогодні все частіше застосовуються в постійних експозиціях.

Усе більше музеїв вирішують підтримувати свій сайт (цифровий або електронний музей), щоб розширити надання корисної інформації про себе і залучити нових користувачів. Тому для відвідування будь-якого з них вже можна не покидати власної кімнати, не кажучи навіть про те, щоб витратитися на поїздку та придбання квитків. Переваги цифрового музею зрозумілі. Відвідувачі можуть насолоджуватися культурними реліквіями без обмежень у часі та місці, що також гарантує повну безпеку пам'яток культури. Понад те, за допомогою мультимедійної взаємодії користувачі можуть навіть «торкатися» до об'єктів і «маніпулювати» ними. Тому наразі водночас з традиційними музеями широкого розвитку набувають електронні або віртуальні музеї різної тематики, доступні в середовищі інтернет. Зокрема, Національний музей сланцю в Уельсі почав використовувати новий сервіс на базі технології *iBeacon*, що дозволяє місцевим жителям викладати інформацію про культурні пам'ятки рідного краю. Британський музей в Лондоні перетворив щорічну акцію «Ніч у музеї» в захоплювальну віртуальну гру. У 2014 році кожен охочий міг завантажити на Google Play або Apple Store спеціальний додаток «Секрет гробниці» і намагатися пройти заданий

маршрут, відповівши на низку питань. Переможець мав нагоду провести реальну ніч серед мумій в Єгипетському залі музею [3].

Віртуальні музеї нового типу починають формувати глобальне віртуальне музейне середовище, доступне для всіх. Це середовище дозволяє кожному з нас бути як стороннім спостерігачем, відвідувачем музею, так і безпосереднім учасником у функціонуванні музейної справи, музейним працівником.

Сучасний віртуальний музей вміщує в себе набір електронних артефактів та інформаційних ресурсів. У колекції можуть бути картини, малюнки, фотографії, діаграми, графіки, записи, відеосегменти, газетні статті, стенограми інтерв'ю, чисельні бази даних, а також багато інших матеріалів, що можуть зберігатися у файловому сервісі музею; колекція цифрових записів, звукових файлів, текстових документів та інших даних: історичних, наукових, культурних, які доступні через електронні засоби масової інформації. Можливо з часом, коли з'являться нові технологічні можливості, розширяться і можливості віртуального музею. Отже, як бачимо, віртуальний музей – тип вебсайту, оптимізований для експозиції музейних матеріалів з будь-яких галузей: від предметів мистецтва й історичних фактів – до віртуальних колекцій та реліквій. Віртуальні музеї уже почали використовуватися в освітній діяльності, забезпечуючи доступ до всіх необхідних експонатів. Цифрова колекція віртуального музею може бути організована як віртуальний тур і розширений пошук. Найбільш популярними віртуальними музеями є Лувр (Франція), музей обчислювальної техніки Білого Дому, Британський музей «Museum of Moving Images», «Радіо та телебачення», «Мадам Тюсо» (Нідерланди) та інші, в яких створені віртуальні екскурсії залами цих музеїв. Наприклад, є вебсайт «Музеї світу». Сьогодні провідні віртуальні галереї живопису та бібліотеки містять: віртуальний музей живопису Small Bay, музеї світу, арт галереї, академії та бібліотеки, віртуальні галереї, короткі історичні відомості, пошукова сторінка. Нині для інтернет-музеїв виділено спеціальний домен вищого рівня museum. Інтернет надав можливість кожному, хто бажає, доторкнутися до шедеврів у режимі реального часу.

Висновки. Концептуальні дискусії та практичні виклики часопростору освіти в епоху високих технологій дозволяють систематизувати основні напрямки наукових розвідок цієї проблематики. Нові інформаційно-освітні можливості віртуальних бібліотек та віртуальних музеїв демонструють надзвичайно високу швидкість змін у цифрових технологіях, а їхнє прискорене поширення не залишає сучасній освітянській спільноті альтернатив, окрім їх опанування,

«приборкання» та використання в освітній практиці для загального доступу. Сучасний соціокультурний світ і освітню реальність кардинально змінили високі технології, а це потребує розвитку цілої низки нових компетентностей, що дозволять індивіду використовувати його переваги та можливості й подолати пастки, пов'язані з функціонуванням в інформаційному часопросторі.

Електронна книга, бібліотека, віртуальний музей мають свої особливості, що полягають у швидкості їх поширення, інформаційного обміну, започатковують множинність простору та часу в їхньому існуванні, і як наслідок цих процесів – можливість підвищити інтенсивність інтелектуального життя людини та суспільства.

Мультиперспективний розвиток та етичні перестороги розвитку технологій штучного інтелекту в освітній реальності для сучасної людини дозволяє обґрунтувати основні функції штучного інтелекту та етичні виклики його застосування в освітньому часопросторі. Серед основних функцій технологій штучного інтелекту в розвитку освіти для сучасної людини важливими є гносеологічна, адаптивна, трансцендентна, комунікативна, інформативна, аналітико-оцінювальна та трансформативна. Провідними етичними викликами використання технологій штучного інтелекту в сучасному часопросторі освіти є: поліморфність питань етики застосування штучного інтелекту в освітньому процесі.

Література

1. Бобловський О. Ю. Міжкультурна взаємодія в умовах глобалізації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Харків, 2012. № 995. С. 49–53.
2. Вальехо І. Подорож книжки. Від папірису до кіндза. Пер.з ісп. Анна Марховська. Київ: Лабораторія, 2023. 464 с.
3. Жуковська А. Музеї в мережі: нові методи, нові відвідувачі <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6711-muzei-v-merezhi-novi-metodi-novi-vidviduvachi/>
4. Знаменський А. В. Модернізація музейної діяльності. Довідник керівника установи культури. 2003. № 10. С. 71.
5. Карпець Л., Бейлін М., Коваленко Ю. Організація освітнього процесу: антропологічна й технологічна складова освітньої реальності. *Humanities studies: збірник наукових праць*. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. 20 (97). С. 244–253.
6. Карпець Л. А. Освітня реальність інформаційного суспільства: монографія. Харків: Оберіг, 2015. 387 с.
7. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті: монографія. Полтава: ПОППО, 2006. 328 с.
8. Назаровець С., Кулик Є. Бібліотека 4.0: технології та сервіси майбутнього. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 5(241). С. 3–13.
9. Hodonu-Wusu J. O. The rise of artificial intelligence in libraries: the ethical and equitable methodologies, and

prospects for empowering library users. *AI Ethics* (2024). <https://doi.org/10.1007/s43681-024-00432-7>

10. Roger Chartier *Culture écrite et société*. 1996. Paris. 256 p.

11. Webster, F. *Theories of the Information Society*. International Library of Sociology. 2014. 416 p.

Анотація

Карпець Л. А., Коваленко Ю. М., Приходько В. С. Світ віртуальних бібліотек і музеїв як модифікація часопростору освіти в епоху високих технологій. – Стаття.

Прискорений темп техніко-технологічних і соціокультурних інновацій в інформаційному суспільстві змінює часопростір освітньої реальності, перетворюючи її на освітньо-науковий ресурс розвитку людини. Мережевий характер освітньої реальності створює різноманіття множинності в часопросторі. Він зумовлюється як самою реальністю, так і принципово новими технологіями, на підставі яких максимую часопростору стає «тут» і «зараз».

В інформаційному суспільстві з'являється електронна книга, що знімає монополію друкованої. Електронна книга має свої особливості, що полягають у швидкості її поширення, інформаційного обміну, започатковує множинність простору та часу в її існуванні, і як наслідок цих процесів – можливість підвищити інтенсивність інтелектуального життя людини та суспільства.

Технологізація буття людини, електронна ера спричинили виникнення нових моделей електронної книги бібліотеки, музею.

Підкреслюється, що бібліотека як соціально-освітній інститут завжди визначається культурним контекстом, вона є квінтесенцією, з одного боку, результатів розвитку суспільства, а з другого – наслідком відчуття й осмислення людиною основних векторних процесів розвитку освіти. Саме бібліотека в інформаційному суспільстві стала структурним елементом сукупної інформаційно-освітньої інфраструктури і як цивілізаційне надбання людства. Сучасні технології змінюють концепцію традиційних музеїв на цифрові, де можна відвідувати культурні реліквії без обмежень у часі та місці.

Ключові слова: освітня реальність, високі технології, часопростір, електронна книга, електронна бібліотека, віртуальні музеї, інформаційне суспільство.

Summary

Karpetz L. A., Kovalenko Yu. M., Prykhodko V. S. The world of virtual libraries and museums as a modification of the spatiotemporal dimension of education in the era of high technologies. – Article.

The accelerated pace of techno-technological and sociocultural innovations in the information society is transforming the spatiotemporal dimension of educational reality, reshaping it into an educational and scientific resource for human development. The networked nature of educational reality generates a diverse multiplicity within this spatiotemporal framework. This phenomenon is influenced both by the nature of reality itself and by fundamentally new technologies, wherein the spatiotemporal maxim becomes “here” and “now.”

In the information society, the electronic book emerges, challenging the monopoly of the printed book. The electronic book is characterized by its rapid dissemination and information exchange, initiating a diversity of spaces and times in its existence, and as a result of these processes, it enhances the intellectual life of individuals and society.

The technologization of human existence and the advent of the electronic era have led to the development of new electronic book, library, and museum models. It is emphasized that the library, as a socio-educational institution, is always defined by its cultural context. It is, on the one hand, the quintessence of the outcomes of societal development, and on the other, the result of human perception and reflection on the key processes shaping the development of education. In the information society, the library has become a structural element of the collective information and educational infrastructure and a civilizational achievement of humanity. Modern technologies are transforming the concept of traditional museums into digital ones, where cultural relics can be accessed without spatial or temporal constraints.

Key words: educational reality, high technologies, spatiotemporal dimension, electronic book, electronic library, virtual museums, information society.